

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro komentaras į straipsnį „Žinomi kultūrininkai išplatino kreipimąsi dėl Salomėjos Nėries vertinimo: išvados tendencingos ir neprofesionalios“

Kad žinomų kultūros atstovų abejonės tarpinstituciniu sprendimu dėl asmens bendradarbiavimo su okupacine valdžia būtų laikomos ne totalitarinio režimo propagavimu, jos turi būti paneigtos teisme.

Kalbant apie Draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo įgyvendinimą, išvadą lemiantis nagrinėjimas/tyrimas atliekamas LR Seimo pavirtintoje Tarpinstitucinėje komisijoje. Jos užsakymu archyvinę informaciją surenka arba centras, arba centro pasamdyti ekspertai.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras pabrėžia, kad institucijos rengiamos pažymos surenka ne apskritai visą egzistuojančią, bet visą istorijos mokslo metodais patikrintą einamuoju metu žinomą informaciją, skirtą įvertinti asmens viešąją laikyseną, jo santykį su totalitariniu/ autoritariniu režimu.

Taigi išvadą dėl asmens pasmerkimo ar išteisinimo, t. y. jo kolaboravimo su okupacine valdžia, tokios valdžios represinėmis struktūromis ar jo pasipriešinimu jėgos struktūroms ir okupanto biurokratiniam aparatui padaro ne vienas asmuo, bet kelių sričių specialistai, dirbantys Tarpinstitucinėje komisijoje.

Komisiją, kurios kadencija 3 metai, sudaro 9 nariai, iš Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto, Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos istorijos instituto, Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti sekretoriato, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro, Kultūros paveldo departamento, taip pat Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos, Lietuvos savivaldybių asociacijos.

Kreipimąsi su abejonėmis dėl Salomėjos Nėries įvertinimo pasirašę intelektualai, dauguma yra išvardintų aukštojo mokslo institucijų nariai, tad gali įsitraukti į Desovietizacijos komisijos darbą kaip paminėtų įstaigų atstovai – tokius savo norus, tikriausiai turėtų pareikšti tiesioginiam darbdaviui. Salomėjos Nėries atveju, 2024 m. vasario 28 d. sprendime minėta tarpinstitucinė komisija konstatavo, kad „S. Nėris veikė okupacinėse politinėse struktūrose bei okupacinės valdžios centrinėse struktūrose ir aktyviai dalyvavo priimant sprendimus, turėjusius įtakos okupacinėms politinėms struktūroms įtvirtinant sovietinę okupaciją. [Kad ji] 1940 metais buvo „liaudies seimo“ delegacijos nare ir vyko į SSRS Aukščiausios tarybos sesiją, kurioje buvo įtvirtinta Lietuvos aneksija. 1941–1945 metais buvo SSRS Aukščiausios tarybos deputatė. Savo kūryba tuo metu aktyviai propagavo okupacinę valdžią.“ Taigi pagrindinis Desovietizacijos komisijos nagrinėjimo objektas yra ne Salomėjos Nėries kūryba, bet jos politinė veikla, dalyvavimas politikoje.

Kadangi Desovietizacijos komisija neprašė papildomų ekspertų samdymo, nesikreipė į Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrą dėl papildomų istorinių duomenų, tai rodo, jog Komisijai pakako archyvinę informaciją suteikusios D. Vilkelytės parengto dokumento.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras atkreipia dėmesį, kad Draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymas privalomas visiems Lietuvos piliečiams. Jis labai aiškiai įvardina, kad sovietų ar nacių režimo propagavimu laikomas „idėjų, teorijų, vertybių, pažiūrų, prekių ženklų, simbolių skleidimas ir **agitavimas už juos**“. Paradoksalu, tačiau vieši kreipimaisi nepaisyti nustatytų faktų apie režimo veikimą gali būti traktuojami kaip to režimo palaikymas, agitavimas už jį. Todėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras primena, kad tiek Desovietizacijos komisijos išvados, tiek paties centro generalinio direktoriaus sprendimai nėra galutiniai, jie gali, o turint abejonų, turi būti skundžiami teismui.